

İncir Kuşları Romanı Bağlamında Savaş Tecavüzü Mefhumu ve Kadın *The Concept of Wartime Rape and Women in the Context of İncir Kuşları Novel*

DOĞUKAN KAHVECİ***Öz**

Yugoslavya'nın çözülme sürecinde bölgesel bir çatışma olarak doğan Bosna Savaşı, Müslüman Boşnaklara yönelik etnik temizlik olaylarına sahne olmuştur. Bu faaliyetler sırasında Müslüman Boşnak kadınları, Sırp askerlerin sistematik savaş tecavüzlerine maruz kalmışlardır. 1992-1995 yılları arasında yaşanan bu hadiseler Boşnak toplumsal hafızasında derin bir travma olarak yer etmiştir. Bu bağlamda Bosna'da yaşanan katliamlar ve tecavüzler edebî eserlerde sıklıkla ele alınmıştır. Bu çalışmada Sinan Akyüz'ün İncir Kuşları romanı, Bosna Savaşı'nda işlenen savaş suçlarını konu eden bir eser olarak incelenmiştir. İnceleme süresince savaş tecavüzü kavramını açıklamaya yönelik teoriler esas alınmış ve bu teorileri destekleyecek örnekler irdelenmiştir. Romanın giriş bölümünde yazarın 1990'lı yılların Boşnak toplumunu geleceği ve dini değerlere bağlı bir toplum olarak tahayyül ettiği anlaşılmıştır. Yazarın bu yaklaşımı neticesinde Bosna Savaşı'nda yaşanan çatışmaların dini boyutu vurgulanmıştır. Hikâyenin başkışısı olan Suada Begić'in erkekler ile olan ilişkisi hem dini açıdan hem de sosyolojik açıdan okuyucuya sunulmuştur. Böylece hikâyenin devamında Sırp'ların saldırılarını sebebi ile Müslüman Boşnakların yaşadıkları yıkımın toplumsal sonuçları aktarılmıştır. Bu yıkım Suada'nın ve diğer Müslüman Boşnak kadınların tecavüz kamplarında yaşadıkları ezilme ve ümitsizlik anlatılmıştır. Yazarın aktardığı olaylar ekseninde savaş sırasında kadınların; annelik görevinin kültürel önemi, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü ve savaş tecavüzünün taktiksel bir silah olarak kullanılması sebepleri ile tecavüzü uğradıkları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bosna, etnik temizlik, İncir Kuşları, kadın, savaş tecavüzü.

Abstract

During the Bosnian War, a regional conflict that arose from the dissolution of Yugoslavia, ethnic cleansing of Muslim Bosniaks included systematic war rape by Serbian soldiers from 1992 to 1995, deeply traumatizing the Bosniak Muslim community. These atrocities are often depicted in literature, including Sinan Akyüz's novel İncir Kuşları, which explores war crimes committed during the conflict. This study examines the novel through theories explaining war rape, using examples from the text. In the novel's introduction, the author portrays the 1990s Bosniak society as highly traditionalist and religious. This perspective emphasizes the religious dimension of the Bosnian War's social conflicts. The main character, Suada Begić, has her relationships with men depicted through religious and sociological lenses. The novel details the social destruction experienced by Muslim Bosniaks due to Serbian attacks, focusing on the torture and rape of Suada and other women in rape camps. The author suggests that wartime rape targeted women because of the cultural importance of motherhood, male dominance over women, and the use of rape as a tactical weapon. This analysis maintains that women were subjected to rape during the war due to their cultural roles and the strategic use of sexual violence. The novel conveys the severe social and personal consequences of these attacks, highlighting the traumatic impact on Bosniak Muslim society.

Keywords: Bosnia, ethnic cleansing, İncir Kuşları, women, wartime rape.

* Doktora öğrencisi / Ankara Üniversitesi; Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Ana Bilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, kahvecidogukan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5859-1574

Gönderilme Tarihi | Date Applied: 31/03/2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 27/05/2024

Araştırma Makalesi | Research Article

Giriş

1980 yılında Yosip Broz Tito'nun¹ hayatını kaybetmesi ile Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti² çatısı altında yaşayan etnik gruplar arasındaki siyasi çekişmeler tırmanışa geçmiştir. 1981 Kosova protestolarıyla³ başlayan süreç, Yugoslavya'da istikrarsız bir siyasi iklimin doğmasına sebep olmuştur (Pavlović, 2012). Ekonomik bunalımların eşlik ettiği bu belirsizlik ortamında milliyetçi akımlar güç kazanmıştır. Böylece 1990'lı yılların başında Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetlerde ayrılıkçı hareketler baş gösterirken Sırbistan ve Karadağ cumhuriyetleri, kendi lehlerine olan statükonun sürdürülmesi yönünde karar kılmışlardır. Taraflar arasında yaşanan bu kutuplaşma, 25 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle Yugoslavya'nın çözülme sürecini başlatmıştır (Wachtel-Bennet, 2012).

Savaş hâlinde olmalarına rağmen Hırvatlar ve Sırlar, Bosna-Hersek topraklarını paylaşmak için 1991 yılında aralarında anlaşmaya varmışlardır. Bu gelişme üzerine Bosna-Hersek, güvenliğini sağlamak gayesiyle 15 Ekim 1991'de Yugoslavya'dan ayrılma kararı almıştır (Alp, 2011, s. 13). Alınan bu karar, Sırbistan ve Bosnalı Sırlar tarafından sert bir tepki ile karşılanmıştır. Bosna-Hersek'in kopuşunu önlemek için Sırbistan, birtakım askerî önlemler almış ve Bosnalı Sırları örgütleyerek 21 Aralık 1991'de Bosna'nın kuzeyinde bağımsız bir devlet olan Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir (Kamberović, 2021).

Sırbistan'ın tehditkâr tutumu sebebiyle Bosna-Hersek, uluslararası kanallara başvurarak güvenlik arayışına girişmiştir. Söz konusu temaslar neticesinde 3 Mart 1992'de bağımsız Bosna-Hersek Cumhuriyeti resmen ilan edilmiştir (Alp, 2011, s. 14). Bu gelişme üzerine Bosna-Hersek'e yönelik Sırp-Hırvat saldırıları başlamış ve iç savaş çıkmıştır.

Yirminci yüzyılın en yıkıcı savaşlarından biri olan Bosna Savaşı, savaş sırasında Boşnaklara yönelik yürütülen etnik temizlik politikaları sebebi ile dünya kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Boşnak siviller, Bosna Savaşı sırasında toplu tecavüz kampları veya sivil kıyımları gibi savaş suçlarına maruz kalmışlardır. 100.000 civarı insanın hayatını kaybettiği (Tabeau-Bijak, 2005)

¹ Yosip Broz Tito (d. 7 Mayıs 1892- ö. 4 Mayıs 1980) asker ve sosyalist devlet adamı. Kurucusu olduğu Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ni 1945-1980 yılları arasında tek lider olarak yönetmiştir.

² İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yosip Broz Tito önderliğinde kurulan devlettir. Bosna-Hersek, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Karadağ ve Makedonya ülkelerinin bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. Tito'nun 1980'de hayatını kaybetmesi ile çözülme sürecine girmiş ve 1992'de dağılmıştır.

³ 1981'de Yugoslavya'da yaşanan ekonomik bunalım sebebi ile Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde yaşanan protesto gösterileridir. Sırp güvenlik güçlerinin protestoculara sert müdahalesi, Yugoslavya'daki etnik çekişmeleri körüklemiştir.

düşünülen savaşta yaklaşık 3 milyon kişi ise göçe zorlanmıştır (Roch, 1995). Ayrıca 20.000 ila 50.000 arasında kadının sistematik bir şekilde tecavüze uğraması Bosna Savaşı'nın Boşnaklar için büyük bir toplumsal travmaya dönüşmesine sebep olmuştur (Diken-Lausten, 2005).

Savaş tecavüzü, Bosna Savaşı sırasında Sırp paramiliter⁴ kuvvetleri tarafından Boşnak varlığını Bosna-Hersek bölgesinden silmek için kullanılan yöntemlerden bir tanesidir. Bu sebeple savaş tecavüzü terimini barış döneminde yaşanan bireysel tecavüz suçundan ayrı bir tanımlama ile ele almak gerekmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında işlenen savaş suçları çerçevesinde savaş tecavüzü kavramı da bir savaş suçu olarak görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda yürütülen tartışmalar neticesinde savaş tecavüzünün sebeplerini ve örüntülerini açıklamaya yönelik farklı teoriler ortaya konmuştur. Bu teorilerden biyolojik temellere dayanan biyososyal teoriye göre savaş tecavüzü, erkek askerlerin genetik sebepler ile işledikleri bir suç olarak tanımlanmaktadır (Gottschall, 2004). Bu görüş uyarınca erkekler, normal şartlarda toplumun normları sebebi ile baskı altında tuttukları içgüdülerini savaşın yarattığı kaotik ortamda cinsel agresyon olarak dışa vurmaktadırlar. Bir diğer deyişle savaş dönemi tecavüzü, basit olarak askerlerin cinsel arzularını tatmin etme amacıyla ortaya çıkan bir suçtur.

Biyoloji temelli görüşlere göre savaş ortamında tecavüzlerin yaşanması erkeklerin doğası sebebiyle kaçınılmaz bir davranıştır (Littlewood, 1997). Nitekim savaş ortamının kargaşasının tecavüz vakalarının artışına sebep olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda savaş döneminde tecavüz suçuna kalkışan bir erkek, kültürel veya sosyal sebeplerden ziyade genetik özelliklerinden ötürü bu kararı almaktadır (Thornhill-Palmer, 2000, s. 134).

Öte yandan savaş tecavüzü konusunu ele alırken biyolojik ve sosyolojik faktörlerin birbirini tamamladığını vurgulayan görüşler de mevcuttur. Bu görüşler, tecavüz suçunun incelenmesinde biyolojik ve sosyolojik etkenlerin bir arada değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak sonuçta savaş tecavüzünün temel motivasyonunun erkek askerlerin cinsel dürtüleri olduğu öne sürülmektedir.

Savaş ortamında tecavüz suçunun yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu söyleyen ve böylece tecavüz olgusuna dair deterministik bir fikir ortaya koyan biyoloji temelli görüş, eksik bir bakış açısına sahip olmakla eleştirilmektedir. Zira eleştirilere göre eğer savaş tecavüzünde ana motivasyon erkek askerlerin

---

⁴ Bosna Savaşı sırasında Sırp gönüllülerden oluşturulmuş çeteler veya düzensiz askerî birliklerdir. Müslüman Boşnaklara yönelik işlenen savaş suçları, çoğunlukla bu gruplar tarafından yürütülmüştür.

cinsel dürtüleri ise tecavüz mağdurlarının da belli bir tipolojiye yoğunlaşması gerekmektedir (Gottschall, 2004, s. 134). Ancak savaş döneminde yaşanan tecavüzlerin hedeflerinde erkekler, çocuklar ve yaşlılar gibi çeşitli cinsiyet ve yaş gruplarının da yaygın olarak görülmesi tecavüz hedeflerinin yalnızca fiziksel dürtülerle seçilmediğini ortaya koymaktadır.

Savaş tecavüzünü açıklamaya yönelik bir diğer bakış açısı, sosyokültürel temele dayanmaktadır. Bu yaklaşımda savaş tecavüzü, biyolojik temelli teorinin aksine toplumun dinamikleri sebebi ile ortaya çıkmaktadır. Elbette tecavüz vakasında erkek, biyolojik özelliklerinden ötürü tecavüz suçunu gerçekleştiren taraftadır ancak bu durumu ortaya çıkaran sebepler ataerkil düzenin yarattığı toplumsal cinsiyet rollerinin bir ürünüdür.

Feminist teoriden beslenen bu görüş, savaş dönemi tecavüzünün erkeğin cinsel dürtülerine dayandırılmasını reddetmektedir ve bunun yerine tecavüz suçunun erkeğin kadın üzerinde tahakküm kurma arzusunun bir başka yansıması olduğunu savunmaktadır (Brownmiller, 1975, s. 32).

Ataerkil toplumlar, hâlihazırda kadını baskılayan veya yok sayan bir kültüre sahip olduklarından bu toplumlar tarafından yetiştirilen erkeklerin savaşın kaotik ortamında kadına yönelik bu toplumsal baskıyı devam ettirmeye çalışması kaçınılmazdır (Seifer, 1996). Bu bağlamda savaş dönemi tecavüzü, erkekler arasında genel kabul görmüş ortak bir olgudur. Zira erkekler karşıt taraflarda savaşıyor olsalar bile çatışma ortamlarında kadına karşı olan bu baskıcı tutum erkeklik nazarında ortaktır.

Bütün bunların yanında savaş tecavüzünün bir de işlevsel boyutu olduğu savunulmaktadır. Bu işlevsel boyut, savaş ortamında yaşanan tecavüzün stratejik amaçları veya sonuçları ile ilgilidir. Savaş tecavüzü, bu suça maruz kalan bireyin ötesinde toplum nezdinde de yıkıcı bir eylemdir. Bir işgal bölgesinde terör yaratması, bu bölgedeki yerel direnişi kırması veya düşman üzerinde moral bozucu etkiye sebep olması nedenleriyle koordineli ve kitlesel savaş tecavüzü, savaş sırasında düşmanı alt etmek için başvurulan bir silah olarak görülmektedir (Snyder, Gabbard, May ve Zulcic, 2006).

Stratejik amaçlarla yürütülen savaş tecavüzünün ortaya çıkışının toplumsal veya kültürel sebeplerde aranması savunulmaktadır. Zira bu tip kitlesel tecavüzlerde nihai amacın toplumlar üzerinde fiziksel veya psikolojik travmalar yaratmak olduğu öne sürülmektedir (Gottschall, 2004, s. 131). Bu amaca ulaşırken kullanılan yöntem ise kadının toplumsal cinsiyet rolü üzerinden tasarlanmaktadır. Nitekim ataerkil düzende kadın, toplumun hem kültürel hem de biyolojik manada yeniden üretiminden sorumludur (Davis, 1997, s. 80). Bir diğer deyişle kadın, biyolojik olarak yeni nesilleri doğurmakla görevlendirilmişken öte yandan bu nesillerin toplumun ihtiyaçlarına yönelik yetiştirilmesini de sağlamak durumundadır. Söz gelimi savaş tecavüzü, fiziksel bir

ihtiyaçtan ötürü ortaya çıkmayıp kadının toplumdaki algısına yönelik bir saldırdır. Bu saldırdaki amaç ise kadını aşağılamak ve dolaylı yoldan hedefteki toplumu cezalandırmak veya yok etmektir (Bergoffen, 2019). Böylece sosyo-kültürel tabanlı teoriler, savaş tecavüzünün sebeplerini saptamaya çalışırken biyolojik unsurları göz ardı etmemekle birlikte asıl sebebin kültürel bağlamda aranması gerektiğini söylemektedir.

Bu çalışmada İncir Kuşları romanı, yukarıda ana hatları ile açıklanan iki teorinin ışığında savaş tecavüzü olgusu merkeze alınarak analiz edilmiştir. İncir Kuşları romanı; Müslüman Boşnakların geleneklerini ve kadına bakış açısını, savaş arifesindeki Bosna'nın siyasi durumunu ve Boşnakların savaş boyunca maruz kaldıkları savaş suçları tarihi, sosyolojik ve psikolojik unsurları bir arada kullanarak işleyen bir içeriğe sahiptir. Böylece bu metinden yola çıkarak Boşnak kadınların savaş sırasında yaşadıklarının bir tahlilini yapmak ve söz konusu tecrübelerin toplumsal sebeplerini saptamak mümkün olmaktadır.

İncir Kuşları Romanının İçeriği

İncir Kuşları, Sinan Akyüz'ün ilk baskısını 2014 yılında yapmış olan ve Bosna Savaşı dönemini işleyen bir romandır (Akyüz, 2021). Roman, savaş sırasında esir kamplarında sistematik bir şekilde tecavüze ve işkenceye maruz kalmış Müslüman Boşnak bir genç kadın olan Suada Begiç karakterinin gözünden 1992-1995 yılları arasında Boşnak halkına yönelik işlenen savaş suçlarını son derece çarpıcı ve detaylı bir şekilde okuyucuya aktarmaktadır.

Anlatıcı olarak seçilen Suada aynı zamanda romanın başkişisi olduğundan okuyucu, olayları Suada'nın bakış açısından takip etmektedir. Bu sebeple Suada ile diğer karakterlerin kurdukları ilişkiler ve etkileşimler gerçek dünyada kurulmuş toplumsal, cinsiyet ve siyasi ilişkilerin temsili olarak yorumlanabilmektedir. Örnek vermek gerekirse Suada'nın hocası Profesör Duşanka, Müslüman bir adamla evlenmiş bir Sırp ve ateist bir kadın olarak dağılmakta olan Yugoslavya'nın tahayyül ettiği ideal Yugoslav kimliğini simgelemektedir (Avramovic, 2001).

Suada'nın sevgilisi Tarık, Profesör Duşanka'nın oğludur ve babası gibi Müslümandır. Tarık, inancından bahsederken; çok fanatik bir Müslüman olmadığını, Ramazan ayında oruç tuttuğunu ve ara sıra namaz kıldığını belirtmektedir (Akyüz, 2021, s. 34). Tarık, savaşın ayak sesleri duyulmaya başladığı sırada savaşın Müslüman Boşnaklar için doğuracağı sonuçları tam olarak öngörememiştir fakat gerçeklerin farkına vardktan sonra gönüllü olarak Yeşil Berelilere katılarak vatani için savaşmaya karar vermiştir (Akyüz, 2021, s. 138). Bu özellikleri ile Tarık, Bosna'da yaşayan İslam geleneklerine en azından kültürel düzeyde uygun yaşamaya çalışan ve yaklaşan iç savaş tehdidini tam

olarak kavrayamadığı için Sırlara cevap vermekte geciken genç Müslüman Boşnak nüfusunu temsil etmektedir.⁵

Bir diğer önemli karakter olan İfeta, Suada'nın çok sevdiği teyzesidir. İfeta; orta yaşlı, entelektüel birikimi ile ön plana çıkan ve kadın-erkek ilişkileri hakkında toplumsal geleneklerle zıt düşen fikirleriyle dikkat çeken bir kadın karakterdir. İfeta, romanın başından beri Boşnakları çıkacak olan savaş hakkında uarmaya çalışmıştır fakat insanlar tarafından ciddiye alınmayarak Boşnakların savaşa karşı tutumunun bir çeşit öz eleştirisinin tezahürünü oluşturmaktadır.

Son olarak Vukadin karakteri, Suada'ya olan aşkına karşılık alamayan genç bir Sırp erkeğidir (Akyüz, 2021, s. 39). Bu karakter ise yüzyıllardır bir arada yaşayan Boşnak ve Sırp halklarının savaş sırasında birbirlerine yabancılaşmasını temsil etmektedir. Vukadin, Suada'ya karşı işlediği savaş suçları ile Sırpların Boşnaklara yönelik yürüttüğü etnik temizlik politikasının vücut bulmuş hâlidir.

Hikâye, 1991 Saraybosna'sını anlatarak başlamaktadır. Konservatuvarda piyano eğitimi alan Suada'nın Sırp hocası Profesör Duşanka ile olan konuşmalarından anlaşıldığı gibi savaş öncesi Bosna'da insanların birbirlerini kimlikleri üzerinden değerlendirilmesi hoş karşılanmamaktadır. Zira bir Hristiyan olan Duşanka, Müslüman bir adamla evlenmiş ve oğlu Tarık'ın da bir Müslüman olarak yaşamasından rahatsızlık duymamaktadır. Aynı şekilde Suada'nın Müslüman bir Boşnak olması Duşanka'nın ilgisini çekmemiştir.

Zaman içerisinde Duşanka'nın oğlu Tarık ile Suada, sevgili olmuşlar ve bu süreçte herkesten gizli bir nişan yapacak kadar tutkulu bir aşk yaşamaya başlamışlardır. Aynı zamanda Vukadin isimli bir Sırp genci, Suada'ya olan aşkını itiraf etmiştir. Ancak Suada, Vukadin'i başka bir dinden olduğunu söyleyerek sertçe reddetmiştir. Kendisini aşağılanmış hisseden Vukadin, Suada'yı "*Bir gün seni kimse elimden alamayacak.*" (Akyüz, 2021, s. 40) sözleri ile tehdit etmiştir. Hristiyan Vukadin ve Müslüman Boşnak Suada arasındaki gerginlikten faydalanarak hikâyedeki ana çatışmayı kurgulayan yazar, bu bölümde ileride yaşanacak olan zulmün Sırp tarafından öteden beri planlandığını öne sürmek istemiştir (Alp, 2017). Fakat tıpkı Müslüman Boşnaklar gibi Suada, bu tehdidi hiçbir şekilde anlayamamıştır.

Hikâyenin bu noktasında Suada ve ailesinin bir araya geldiği bölümlerde Müslüman Boşnakların yaklaşan savaşın ciddiyetini kavrayamadıkları ve gerekli hazırlıkları yapmadıkları aktarılmıştır. Yalnızca Suada'nın teyzesi İfeta, olacak olanları önceden görebilmiş fakat çevresindeki hiç kimse onun bu

⁵ Bosna Savaşı sırasında Sırp ordusuna karşı direniş göstermek için Boşnaklar tarafından kurulan askerî teşkilattir. 1992'de örgütlenen Yeşil Bereliler, çoğunlukla gönüllü sivillerden ve Yugoslav ordusundan terhis edilmiş etnik Boşnak askerlerden meydana getirilmiştir.

karamsar öngörülerine inanmak istememiştir. Ancak Nisan 1992'den sonra olayların gittikçe kızışması ve ilk ölüm haberlerinin gelmesi ile Müslüman Boşnaklar da artık güvende olmadıklarını anlamaya başlamışlardır.

1992 yılının nisan ayına denk gelen Ramazan Bayramı'nın üçüncü gününde resmiyet kazanmıştır. Günler geçtikçe zorlaşan savaş koşulları altında yaşamak zorunda kalan Suada, Müslüman Boşnaklara yönelik yürütülen etnik temizlik faaliyetlerini haberlerden endişeli bir şekilde takip etmektedir. Sonunda Ağustos 1992'de savaş, Suada'nın evine kadar gelmiştir. Bir anda Suada'nın evini basan Sırp'lar, Suada'nın annesini ve eniştesini oracıkta öldürerek Suada'yı ve ailesini kaçırmıştır. Böylece Suada'nın, kaçırılması ile birlikte tecavüz ve ızdırap dolu hikâyesi başlamıştır. Bu süreçte Suada, Vukadin'in tecavüzüne uğramış ve esareti boyunca birçok Müslüman Boşnak'ın katledilmesine şahit olmuştur.

1993 yılında Suada, esir takasına tabi tutulmuş ve böylece esaretten kurtulmuştur. Ancak acı ve travma dolu günleri Suada'nın yaşama isteğini elinden almıştır. Bu sebeple yatırıldığı Koşevo Hastanesi'nde tedavi gören Suada, önceleri iyileşebileceğine yönelik hiçbir umut taşımamaktadır. Fakat tedavisi boyunca sayısız Boşnak kadının kendisiyle aynı kaderi paylaştığını gören Suada, yavaş yavaş iyileşme sürecine girmiştir. Bir gün Saraybosna'da gezinirken bir piyanoya denk gelen Suada, savaşın başından beri ilk defa bir müzik aletine dokunma şansı yakalamıştır. Tam bu noktada Profesör Duşanka ile karşılaşan Suada, Tarık'ın hayatta olduğunu ve onu aradığını öğrenmiştir.

Suada, yaşadıklarından dolayı Tarık'ın onu kabul etmeyeceğini ve onunla bir gelecek kurmanın mümkün olmadığını düşünmüştür. Ancak Tarık'ın da savaş sırasında bacalarını kaybetmiş olduğunu görmüş ve Tarık'ın onu her koşulda hâlâ sevmeye devam ettiğini anlamış olan Suada, Tarık ile birlikte İsveç'e yerleşmiş olan ablasının yanına gitme kararı almıştır. On yıllık bir zaman atlaması ile görülmektedir ki hikâyenin sonunda Tarık ve Suada, savaşın yarattığı travmaları mümkün olduğu kadar geride bırakarak mutlu bir aile kurmayı başarmışlardır.

İncir Kuşları Romanında Kadın

Suada'nın ve ailesinin, Tarık ile olan gönül ilişkisine yaklaşımları incelendiğinde Boşnak toplumu içerisinde kadının toplumsal cinsiyet rolleri açısından ifade ettiği anlamı ortaya çıkaran birtakım detaylar bulmak mümkündür.

Tarık'ın Suada'nın teyzesi olan İfeta ile tanıştığı bölümde İfeta'nın Tarık'ın ailesi ilgili sorduğu sorulardan sonra Suada'nın iç sesinden okuyucuya şu açıklamalar yapılmaktadır: *“Boşnak aile geleneklerine göre genç bir kızın hoyrat, soysuz, cahil ve sonradan görme insanların çocuklarıyla arkadaşlık etmesi pek hoş karşılanmazdı. Kız tarafı erkek tarafını genelde taşıdıkları*

soyadlarına göre değerlendirirdi. Teyzem de aslında o anda bu gelenekçi yapının gereğini yerine getiriyordu.” (Akyüz, 2021, s. 25).

Alıntıda görüldüğü gibi bir kadının görüştüğü kimseler, kadının ait olduğu ailenin toplum içerisindeki pozisyonu için oldukça önemli bir meseledir. Zira toplumun bir yansıması olarak kabul edilen çekirdek aile içerisinde kadın, ailenin ve buna bağlı olarak toplumun beklentilerine uygun davranması gereken bir konumdadır. Ataerkil toplumlarda kadına namus kavramı üzerinden bir rol biçilmiştir ve bu role göre kadın kamusal alandaki varlığı ile ailesinin şerefini temsil etmektedir (Hamzaoğlu-Konuralp, 2019). Söz konusu namus veya şeref teması romanın muhtelif yerlerinde tekrar tekrar vurgulanmıştır. Böylece anlaşılmaktadır ki yazarın hikâyeye süresince tahayyül ettiği Boşnak toplumunda kadın, ataerkil zihniyetin yarattığı toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlıdır.

Suada'nın okuldan tanıdığı Vukadin isimli genç Sırp erkeği, Suada'ya olan aşkını itiraf etmiş fakat karşılık alamamıştır. Aşkına karşılık alamayınca erkeklik onuru zedelenen Vukadin, önce yalvaran daha sonra da tehditkâr bir eda ile Suada'dan aşkına karşılık vermesi için bir şans istemiştir. Suada ise Vukadin'i son derece sert bir tavır ile reddetmiştir: *“Kaz kafalı erkekleri terbiye etmek gerektiğinde bir anda zalim oluveririm. Şunu aklına koy bir kere, Tarık sevgilim olmasaydı yine seninle çıkmazdım. Kendi inancımдан olmayan biriyle sevgili olup aile şerefimizi beş paralık edemezdim. Duydun mu beni?”* (Akyüz, 2021, s. 40).

Bu cevapta Suada'nın temsil ettiği Müslüman Boşnak kadınları arasında eş seçiminde dinî inancın önemi vurgulanmıştır ve bu hassasiyetin kaynağı ise kadına topluma yüklenen ailesinin şerefini koruma sorumluluğundan başka bir şey değildir. Zira bu konuşmanın devamında İfeta'nın *“Emin⁶ eniştem Hristiyan biri ile çıktığını duyarsa adamcağıza inme iner.”* (Akyüz, 2021, s. 41) sözüyle okuyucuya ataerkil toplum yapısında ailenin reisi konumunda olan baba için kızının görüştüğü kişilerin toplumun normlarına uyması meselesinin ne denli büyük bir önem arz ettiği aktarılmaktadır.

Suada'nın ablası olan Edina da tıpkı İfeta gibi Tarık'ın ailesi hakkında sorular sormaktadır. Suada'nın bu sorulara verdiği cevaplar ve devamında yaşanan diyaloglarda Müslüman Boşnak kadının cinselliğinin toplum içerisindeki yansımasıyla ilgili bazı bilgiler elde etmek mümkündür:

“(Suada, Tarık'tan bahsetmektedir.) (...) Annesi Hristiyan olabilir; ama babası Müslüman. Hiç merak etme sen, çocuk sünnetli zaten. (...) Ablam kuşku dolu gözlerle bana baktı. Bu bakışın altında yatan nedeni çoktan anlamıştım. ‘Düşündüğün şey aramızda hiç olmadı,’ dedim ‘Hala bakireyim.’ Derin bir

⁶ Suada'nın imam olan babası.

nefes aldı. 'Evlene kadar da olmasın zaten,' dedi. 'Biz gelenekçi bir aileyiz. Ailemizin itibarını ayaklar altına alamayız.' 'Sen hiç merak etme abla. Namusumuza hâlel getirmem.' (Akyüz, 2021, s. 49).

Suada ve ablası Edina arasında geçen bu konuşmadan anlaşıldığı gibi kadının bekâretini koruması ailenin toplum içerisindeki konumunu yakından ilgilendiren bir meseledir. Ataerkil toplumun yarattığı; evlenip kocanın sorumluluğuna girene kadar kadının kendisini saklamasını sağlama görevi, kadının hayatında karar verici konumdaki bir başka erkek figür olan babaya aittir (Hamzaoğlu-Konuralp, 2019, s. 59). Anlaşılan odur ki romanda tahayyül edilen Boşnak toplumunda evlilik dışı cinsel ilişki hoş karşılanan bir fenomen olmadığı için kadından kendisini başka erkeklerden sakınması beklenmektedir. Bu beklentinin koruyucusu olarak *abla* veya *teyze* gibi geleneksel toplumsal düzenden yana olan kadınların gençleri gözetmesi, ataerkil düzenin kadınlar arasında da kabul gördüğünü göstermektedir.

Suada, teyzesi İfeta'ya Tarık ile gizli bir nişan yaptıkları itirafında bulunduktan sonra İfeta'nın bu olaya verdiği tepki ve Suada'nın kendisini savunmak için ortaya koyduğu argümanlar, kadının cinselliğinin Boşnak toplumundaki ataerkil bakışta nasıl bir karşılık bulduğuna dair detaylar barındırmaktadır: *"Teyzeme şaşkın şaşkın baktım. Bayağı bir bozulmuştu. 'Onun yatağına girmedim ya teyze,' dedim. Teyzem bana kötü kötü baktı. (...) 'Kimsenin metresi olmadım. Kimsenin koynuna girmedim. Sadece delicesine sevdiğim erkekle aramızda sembolik bir tören yaptık.'* (Akyüz, 2021, s. 94-95).

Görüldüğü gibi Suada, hayatına dair aldığı bir karar sebebiyle teyzesi tarafından yargılanmış ve kendisini topluma karşı olan cinsel sorumluluğu üzerinden savunmak zorunda hissederek teyzesini hâlâ bakire olduğu yönünde telkin etmek durumunda kalmıştır. Bu konuşmada görülen detay ise ataerkil anlayışın yarattığı toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal ilişkilerin dinamiklerine o denli nüfuz etmiştir ki kadının topluma karşı yüklediği sorumlulukları yine topluma mensup öteki kadınlar tarafından denetlenmektedir.

Kadının bekâretini koruma görevinin vurgulandığı örneklerden sonuncusu ise Suada'nın bir diğer ablası olan Ayşe ile konuşması şu şekilde gelişmektedir: *"Hayatıma ondan başka bir erkek sokamam artık,' dedim. (...) Ablam biraz şaşkın, biraz da endişeyle bana baktı. 'Sen de Edina ablam gibi beni yanlış anladın. Kesinlikle cinsel bir ilişkim olmadı.' Ablamın içi rahatlamıştı."* (Akyüz, 2021, s. 117-118).

Görüldüğü gibi Suada yine bir başka otorite figürü olan ablası Ayşe'ye toplumsal cinsiyet rollerinin kendisine yüklediği sorumluluğu hakkında güvence vermek zorunda kalmıştır.

Verilen bütün bu örneklerden anlaşılan o ki romanda tasvir edilen Boşnak toplumunda kadın, ataerkil toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak ailenin

şerefini korumak için evlenene kadar kendisini erkeklerden sakınmakla görevlidir. Ayrıca bir başka detay ise toplumun fertleri, kadının iffetli olma sorumluluğunun yerine getirilip getirilmediğini denetlemekte serbesttir. Bu bağlamda açıktır ki hikâyede toplum nezdinde kadının baskı altında olduğu bir kadın-erkek ilişkisi tahayyül edilmiştir. Buna bağlı olarak romanda kadının toplumun erkekleri açısından nasıl bir imgeye sahip olduğunu da incelemek mümkündür.

Suada, sevgilisi Tarık ile kadın-erkek ilişkileri hakkında konuşurken Suada'nın "*Erkekler bu kadar zayıf mı sence?*" (Akyüz, 2021, s. 32) sorusu üzerine Tarık'ın ilişkiler üzerine sunduğu değerlendirme, toplumun bir ilişkide kadının rolünün erkek gözüyle nasıl gördüğünün ipuçlarını barındırmaktadır: "*Zayıf kelimesi bence bu gerçeğin karşısında hafif kalır. Bir yerde okumuştum. Erkekler tarlada güçlüdür kadınlar ise yatakta. Sen hiç 'Bu gece başım ağrıyor. Sevişmek istemiyorum' diyen bir erkek gördün mü? Göremezsin, çünkü bu söz kadınlara aittir. (...) Diri ve güzel göğüslere sahip bir kadınla, bir erkek evlat olarak ben kesinlikle aşık atamam. Bilirim ki, o kadın her zaman galip gelecektir.*" (Akyüz, 2021, s. 32).

Tarık bu sözleri babasının yeniden evlenmesi ve buna bağlı olarak babasıyla arasının açılması üzerine söylemiştir. *Diri ve güzel göğüslere sahip bir kadın* tanımıyla Tarık, kadın-erkek ilişkisini salt cinsel ilişki düzlemine indirgemiş ve babasının yeni eşini genç vücudu üzerinden nesneleştirmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere Boşnak erkeklerinin bir temsilcisi olan Tarık'ın Boşnak toplumunda süregelen kadın-erkek ilişkilerini ataerkil düzenin ürettiği şekilde algıladığı anlaşılmaktadır.

Ataerkil düzende erkeğin kadını yalnızca cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanma eğilimi, kadın gözünden İfeta'nın şu gözleminde belirtilmektedir: "*Erkekler nankördür Suada. Onlar için boş yere ışıklarımızı harcıyoruz. Gündüz onların yanında yanan bir ışık olduğumuzu göremiyorlar. İllaki gece yatakta yanıp sönen fosforlu orospuların ışıklarını görecekler. Erkekler iyi niyetimizi hep kullandılar. Kullanmaya da devam ediyorlar. Sen de kendine dikkat et, daha toysun.*" (Akyüz, 2021, s. 42-43).

Erkek egemen toplum üzerine aykırı tespitleri ile ön plana çıkarılan İfeta, verilen alıntıda da görüldüğü gibi erkeklerin kadınları birey olarak önemsemediklerini yalnızca kendi tutkularını tatmin edecek kadınları tercih ettiklerinden yakınmıştır. Bu sözlerle İfeta, topluma egemen olan erkeklerin kadına yalnızca gösterişli bir seks objesi olduğu takdirde değer verdiğini belirtmiş ve bu düşünce yapısını reddetmiştir. İfeta karakterinin kadınların ataerkil toplumda gördüğü baskıyı dile getiren ve buna sık sık karşı çıkan yine de bazı konularda hâlâ toplumun normlarından kopmakta zorlanan bir karakter olarak gösterilmesi

erkek egemen düzenin kadınlar üzerindeki tahakkümünün ne kadar derine nüfuz ettiğini kanıtlar niteliktedir.

Yazar, kadınların erkek egemen toplumlarda yüklendiği hayati sorumluluklardan biri daha olan toplumu yeniden üretme ve buna bağlı olarak annelik görevini de Boşnak toplumunun kadına bakış açısının bir parçası olarak sunmaktadır.

İfeta, Suada'ya sanatçı kadınların sıradan kadınlardan farklı olduğunu ve sanatçı kadınlara imrendiğini çünkü onların sıradan kadınların basit içgüdülerine sahip olmadığını söylemektedir: “...Benim gibi sıradan kadınların içinde her zaman kontrol edilemez bir ilkelik var. Hayatımızda sadece bir erkek olsun, o erkek de bizi hamile bırakıp anne yapсын istiyoruz.” (Akyüz, 2021, s. 74).

İfeta'nın kendisini de dahil ettiği *sıradan kadınlar* tanımlaması ataerkil toplumun gelenekselliğine hapsolmuş ve bu düzenden memnun olan kadınları temsil etmektedir. Antik çağlardan beri çocuk doğurma ve bu çocuğu toplumun ihtiyacına göre yetiştirme görevlerini yüklenmiş olan kadın, zaman içerisinde görevini o kadar kanıksamıştır ki artık hayatını yalnızca kutsal annelik görevini yerine getirmek için yaşamaya başlamıştır (Karaman-Doğan, 2018). Zira bütün hikâye boyunca geleneksel kadın-erkek ilişkilerine karşı çıkması ile bilinen İfeta, bu özelliği yüzünden nişanlılarını elinde tutamadığı yönünde ablası tarafından eleştirilmektedir: “...Ona dedim ki; erkekler ilgi ister. Kendini işine vereceğine biraz nişanlın olacak adamlara ver. Adamlar ne yaptı peki? Bundan ilgi göremeyince, biraz ilgi gördükleri oynak kızların peşinden bir keklik gibi seke seke, bir keçi gibi hoplaya zıplaya gittiler.” (Akyüz, 2021, s. 114-115).

Görüldüğü gibi toplum; ihtiyaçlarına hizmet etmeyen, ideal evliliğe yanaşmayan ve topluma sağlıklı çocuklar yetiştirmeyi öncelleyen kadınları dışlamakta çekinmemektedir. Bunun üstüne yazar, ataerkil düşünce yapısının yılmaz bekçilerinin toplumdaki gelenekçi kadınlar olduğu bir kez daha vurgulanmıştır.

Kadının toplumun biyolojik yeniden üretimine hizmet etmesinin kadınlar için arz ettiği önemi belirten bir diğer örnek ise Edina'nın düğün hazırlıkları için gittiği bir kuaförde yaşanan konuşmalarda görülmektedir: “*Kuaför kadının yüzü kıpkırmızı oldu. 'Yok be abla,' dedi. 'Sen beni yanlış anladın. Artık anne olmak istiyorum. Yoksa bir erkek benim neyime lazım. Allah'a şükür işim gücüm var benim.' Teyzem bana baktı. 'Besima Hanım'ı duyuyor musun Suada? (...) İlkel kadınlık böyle bir şey işte. Önce erkeği istiyorsun, sonra da ondan olacak çocuğu. En sonunda da delicesine sevdiğin adamı, kucığına aldığı çocuğa değişiveriyorsun.*” (Akyüz, 2021, s. 83).

Alıntıda erkek egemen düzeni böylesine içselleştirmiş bir toplumda kendi geçimini sağlamayı başarabilen bir kadın olan Besima'nın yüzyıllardır süregelen geleneğin kadının üzerine yüklediği annelik görevini yerine getirme

hasreti çektiği açıkça görülmektedir. Hatta İfeta'nın saptamasıyla annelik görevinin zaman içerisinde kadın-erkek ilişkisinin önüne geçtiği belirtilmiştir.

Yukarıda verilen örneklerle beraber anlaşılmaktadır ki yazar tarafından kurgulanan evrende Boşnak toplumu, erkek egemen ve dinî kurallara son derece bağlı bir toplum olarak yansıtılmıştır. Boşnakların toplumsal özelliklerinin okuyucuya sunulduğu bu pasajlardan Boşnak toplumunun erkeklerin kadınlar üzerinde tasarruf hakkına sahip olduğu bir toplum özelliği gösterdiği sonucu çıkarılmaktadır. Ancak belirtmek gerekmektedir ki döneme yönelik araştırmalar, Boşnakların hikâyede aktarıldığı kadar geleneksel bir toplum olmadığını ortaya koymaktadır. Özellikle Bosna'da görülen karma evliliklerin yoğunluğu bu fikri destekler niteliktedir (Sekulic, Massey ve Hudson, 1994). Komünizmin çöküşünden sonra yeniden yükselişe geçen İslam, Müslüman Boşnakların ulus kimliğinin bir parçası hâline gelmiştir (Bougarel, 2003). Böylece Bosna Savaşı'ndan sonra Bosna-Hersek Müslümanlarının İslam dünyası ile entegrasyonu sağlandıkça Boşnak toplumunda dinî değerlerin ağırlığı da artış göstermiştir (Sekulic, Massey ve Hodson, 1994). Bir diğer deyişle Bosna-Hersek toplumunun yeniden dindarlaşma süreci Bosna Savaşı'nın bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bağlamda Akyüz'ün eserinde ele aldığı Boşnak toplumu yazarın kendi tahayyülüne dayanmaktadır. Buna bağlı olarak romanda aktarılan toplum yapısı içerisinde kadın; öncelikli olarak annelik görevini yerine getirmesi beklenen, daha sonra erkeğini her koşulda mutlu etmesi istenen ve bu görevlerinin yanında da kamusal alanda toplumun belirlediği kurallara mutlak suretle uyup uymadığı devamlı gözlenen bir kontrol mekanizması içerisinde yaşadığı anlatılmıştır. Kadına biçilmiş bu toplumsal cinsiyet rolü, hikâyenin devamında tasvir edilen çatışma ortamında kadının toplumdaki kimliği sebebiyle topluma zarar verme ve düşmandan mümkün olan her şekilde intikam alma aracı olarak kullanılmasına sebep olmuştur. Anlaşılan o ki yazar, hikâye süresince vurguladığı gibi Bosna Savaşı sırasında ortaya çıkan şiddet olaylarını "*antik etnik nefret*" argümanına dayanarak yorumlamaktadır (Jovic, 2001).

İncir Kuşları Romanında Boşnak Kadınlara Yönelik İşlenen Savaş Suçları

Hikâyeye göre savaşın öncü emareleri Boşnak halkı tarafından görmezden gelinmiştir. Bu sebeple Sırp saldırganlığına geçtiği anda saldırıların Boşnaklar üzerindeki etkileri oldukça yıkıcı olmuştur. Her ne kadar sonradan silahlanan ve örgütlenen Boşnak halkı Sırp'lara belli bir ölçüde karşı koymayı başarmışsa da Sırp'lar, Boşnak halkına etnik temizlik uygulama planlarını harekete geçirmek için elverişli ortamı bulmuşlardır.

Suada'nın aşkına karşılık vermediği Sırp genci Vukadin, savaş başladığında Sırp ordusuna katılmıştır ve Suada'yı ve ailesini ele geçirerek ondan intikam

almak için büyük bir şans yakalamıştır. “*Vukadin sol elini havaya kaldırdı ve... ‘Tanrı Slobodan’a’⁷ kahraman Sırp evlatları vermeliyiz.’ Askerler hep bir ağızdan bir şarkı tutturdular: ‘...Büyük Sırbistan’ına/ Kutsal Sırp bir oğul hediye et...*” (Akyüz, 2021, s. 174).

Yukarıdaki alıntıda kadının çocuk doğurma yetisinden üretilen toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların savaş tecavüzlerinin hedefi olmasındaki etkisi vurgulanmaktadır. Bu etki çerçevesinde Sırp militan grupları, ırkçı ideolojilerine dayanarak Boşnak soyunu *bozmak* için Boşnak kadınlarına tecavüz etme eylemlerine girişmişlerdir. Çetnik⁸ ideolojisine paralel olarak Sırpların amaçları Boşnak gen havuzuna Sırp genlerini karıştırarak Boşnak soyunu yok etmektir (Kovalovska, 1997). Bu yok etme arzusunun yegâne yolu da Boşnak soyunu devam ettirme görevine sahip olan Boşnak kadınlarını Sırp çocuklarına gebe kalmaya zorlamaktır. Nitekim toplumsal cinsiyet rollerinin kadına yüklediği anne olma sorumluluğu, Bosna Savaşı’nda Boşnak kadınının yoğun bir biçimde tecavüze uğramasının en önemli sebeplerinden birisini teşkil etmiştir. Kadınlara anne olabilir yetileri sebebiyle tecavüz edilmesi romanın detaylıca üzerinde durduğu olgulardan bir tanesidir.

Suada’yı en sonunda avucuna alan Vukadin ona tecavüz etmekten geri durmamış ve şu cümleleri kurmuştur: “... *‘Benden nefret ettiğini gözlerinde görebiliyorum,’ dedi Vukadin pis pis sırtırken. ‘Ama benden nefret etsen de dün gece beni öyle mesut ettin ki. Şimdi de bana bir Sırp erkek doğuracaksın.’ Sırtımdan aşağı soğuk terler aktı.*” (Akyüz, 2021, s. 183).

Hikâyenin başında Suada’ya olan aşkından harap olduğunu söyleyen ve Suada’ya yalvarma noktasına gelen Vukadin, gücü eline geçince iktidarını Suada üzerinde kullanmaktan çekinmemiştir. Tabii ki hikâyenin gidişatı içerisinde Suada ve Vukadin kişisel husumetleri olan iki karakterdir ancak bu bölümün başında açıklandığı gibi bu iki karakterin aynı zamanda savaşın iki tarafını temsil ettiği göz önüne alınacak olursa Sırp erkeklerinin esir aldıkları Boşnak kadınlarına tecavüz etmelerindeki en büyük motivasyonlardan bir tanesinin de Boşnak halkı üzerindeki hâkimiyetlerini gelecek nesillerde de devam ettirebilmek için Boşnak kadınlarını erkek Sırp çocuklarına hamile bırakmak olduğu anlaşılmaktadır.

⁷ Slobodan Milošević (d. 20 Ağustos 1941- ö. 11 Mart 2006), Bosna Savaşı sırasında Sırbistan Devlet Başkanı görevini yürütmüştür. İrkçi fikirleri ile bilinen Milošević, Bosna’da işlenen savaş suçları hakkında yargılanırken tutuklu bulunduğu cezaevinde ölmüştür.

⁸ Çetnikler, İkinci Dünya Savaşı sırasında işgale karşı direniş sırasında ortaya çıkmış monarşi yanlısı Sırp gerilla gruplarıdır. Aynı yıllarda faaliyet gösteren Tito önderliğindeki Partizanlar adı ile bilinen komünist direnişçilerle de mücadele etmişlerdir. 1945’te lider kadrosu ile yenilgiye uğratılan Çetnikler, Yugoslavya’nın dağılma sürecinde yeniden canlanmış ve radikal milliyetçi fikirleri ile Bosna Savaşı’nda “Büyük Sırbistan” rüyası için savaşmışlardır.

Esareti boyunca psikolojik ve fiziksel olarak çöküntüye uğrayan Suada, yaşadıklarından dolayı hissettiği utanç duygusu sebebiyle toplumun kendisine yüklediği annelik ödevini artık layıkıyla yerine getiremeyeceğini düşünmektedir: “...Ben de her genç kız gibi günü geldiğinde evlenip anne olmayı arzuluyordum. Fakat artık ne bir erkekle evlenmek ne de anne olmak istiyordum. Çünkü erkekler tutsak bedenime korku ve ağrı veren kaba güçlerdi. Belki bütün erkekler böyle olmayabilirdi ama benim gözümdeki erkek fotoğrafı ne yazık ki böyleydi artık.” (Akyüz, 2021, s. 208).

Görüldüğü gibi Suada da toplumun kadınlar için ürettiği normlara uygun olarak anne olmanın hayalini kurmaktadır. Ancak Sırpların ardı arkası gelmez tecavüzleri sonucunda annelik görevini yerine getirebileceği sağlıklı bir ilişki kurabilme ihtimalinin kalmadığını düşünmektedir. Bir başka deyişle Sırpların Boşnak kadınların annelik görevine saldırmalarındaki amaçları arasında Boşnak kadınlarının annelik görevini yerine getiremeyecek derecede sakatlanması ve Boşnak soyunun devam etme gücünün zarar görmesi fikri yatmaktadır.

Suada'nın ablası Edina da Sırpların eline düşen kadınlardan bir tanesidir ve Suada'ya Rogatitsa Esir Kampı'nda yaşadıklarını “Sırp bir çocuk dünyaya getirmemiz için her gün tecavüz ettiler.” (Akyüz, 2021, s. 210) cümlesiyle aktarmaktadır. Suada, ablasına Vukadin'den öğrendiği üzere takasa gireceği müjdesini vermiştir ancak Edina, Suada'ya takasa girmesinin gerçek sebebinin şu şekilde açıklamaştır:

“Ablam yeniden ağlamaya başladı. ‘Beni neden takasa soktuklarını biliyor musun?’ (...) ‘Ben hamileyim,’ dedi bir çırpıda. (...) ‘Karnımdaki bu piçi aldıracak zaman çoktan geçti.’ Tüylerim diken diken oldu. ‘Babası,’ dedim. Ablam acı acı güldü. ‘Babası belli,’ dedi. ‘Bütün Çetnikler.’ Ablama ağlayarak sarıldım. ‘Şimdi ne yapacaksın?’ diye sordum. ‘Karnımdaki Çetnik’i doğuracağım,’ dedi. ‘Kız olursa adını Katerina, oğlan olursa da Boşko koyacağım. O piçi Sırp adıyla büyüteceğim. Akli her şeye erdiği zaman da ona babasının bir Sırp olduğunu, Sırpların bana tecavüz ettiklerini, onların mührünün de kendi varlığı olduğunu söyleyeceğim. İşte o zaman ben, Sırpları bir Sırp piçi ile vurmuş olacağım.’ (Akyüz, 2021, s. 210-211).

Bu alıntıda görüldüğü üzere Edina, Sırpların amacına ulaşmalarını engellemek için karnındaki çocuğu gizlemek gibi bir yanılgıya düşmeyip tam aksine Bosna'daki savaş suçlarının somut bir delili olarak çocuğu Sırp kimliği ile büyütmeyi hedeflemektedir. Günümüzde savaş tecavüzü sonucunda hamile kalmış Boşnak kadınlardan doğmuş olan çocukların Bosna'da yaşamlarını sürdürmek zorunda kaldıkları bilinmektedir (Salzman, 1998). Bu pasajda ise savaş tecavüzlerinin bir sonucu olarak dünyaya gelmiş olan savaşın en genç mağdurları olarak görülen çocukların hikâyesine bir örnek verilmiştir. (Doni-Valentini, 1994, s. 54). Tecavüz mağduru olan bazı kadınların Sırplardan doğan

çocukları reddettikleri bilinmektedir (Wrabetz, 2007, s. 26). Yazar, Edina ve Katerina arasındaki ilişki hakkında daha fazla bilgi vermişse de hikâyenin sonunda Edina, planına sadık kalmış gibi görünmektedir.

Eserde, uğradığı tecavüzlerden dolayı edindiği çocuğu reddeden bir başka anne olarak Kerima kişisi işlenmiştir. Kerima, Suada ile bir dönem aynı esir kampında bulunmuş henüz on altı yaşında olan genç bir kızdır. O da diğer Boşnak kadınlar gibi sayısız kez tecavüze uğramış ve sonunda hamile kalmasıyla birlikte Bosna'ya gönderilmiştir. Hikâyenin sonunda Saraybosna'da Suada ile karşılaşan Kerima'nın çocuğunu terk ettiği "*Ellerini ellerimden çözdü. Bana arkasını dönüp giderken de 'Anne oldum,' dedi gözleri buğulanırken. 'Doğurduğum Çetnik'i bağırma basamadım. Onu terk ettim.'*" (Akyüz, 2021, s. 289) cümleleri ile anlatılmıştır.

Erkek egemen toplumda kadın, anne olma görevi sebebiyle toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında toplumsal kültürün bir sonraki nesle aktarılmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu sorumluluk çevresinde Boşnak kadınları toplumda görevini yerine getiremeyecek duruma gelmeleri için Sırplar tarafından istismara uğramıştır. Boşnak kadınlarının kendilerini değersiz, kirlenmiş ve herhangi bir erkek tarafından istenmeyeceklerini hissetmelerine sebep olacak kadar çok tecavüze uğramaları bu amaca ulaşmanın en etkili yolu olarak görülmüştür. Nitekim ataerkil düzende kadının tecavüze uğraması onun kirlenmesi ile eş değer tutulmuştur (Salzman, 1998, s. 370). Böylece bu toplu tecavüzler ile Boşnak kadınlarının benlikleri geri dönüşü olmayacak şekilde zarar görmeleri ve soykırımdan sağ çıksalar bile hiçbir zaman sağlıklı birer birey olarak topluma hizmet edemeyecek duruma gelmeleri amaçlanmıştır.

"(...) Biz bunu asla hak etmedik. Suçumuz Müslüman olmak mıydı? (...) Kendimi kirlenmiş ve değersiz hissediyorum. Adeta hislerim uyuştu. Bu savaşta bir sürü Boşnak kadını tecavüze uğruyor. Kim bilir savaş bittiğinde ne olacak? Ya Tarık! (...) Bir gün onunla tekrar karşılaşırsam, bu utanç dolu gözlerimle onun gözlerine nasıl bakacağım? Beni bu halimle yine sever mi acaba? Ya ben! O beni bu halimle sevse de onun tenime dokunmasına nasıl izin vereceğim?" (Akyüz, 2021, s. 198-199).

"Evet, gerçeği itiraf etmek gerekirse bu bir savaş değildi. Kadınlar hiçbir savaşta bu kadar mağdur edilmemişti. Bu bir soykırımdı ve bu soykırımla Müslüman Boşnakların soyları tecavüzlerle dönüştürülmeye çalışılıyordu. Bu savaşın ne yazık ki en acı tarafı buydu..." (Akyüz, 2021, s. 249).

"Kirlenmiş bir bedeni hangi erkek ister? Beni bu halimle hangi erkek kabul eder? Söyle bana, sen Tarık'ın yerinde olsaydın beni eskisi gibi sevebilir miydin?" (Akyüz, 2021, s. 273).

Yukarıda verilen alıntılar Suada'nın ağzından savaşın kadınlar üzerindeki psikolojik etkilerinin okuyucuya aktarılması için yazılmış bölümlerden

alınmıştır. Görüldüğü gibi ataerkil anlayışın yarattığı *namuslu ideal kadın* kimliği sebebiyle Suada, savaş sırasında bu düzenin kurbanı olarak tecavüze uğramıştır ancak uğradığı tecavüzün sonuçlarından toplumu değil kendisini sorumlu tutmaktadır.

Belirtmek gerekmektedir ki verilen pasajlarda kadının kendisini sorumlu görmesinden doğan endişe, kadının erkek egemen topluma karşı görevini yerine getirememeye korkusundan dolayı ortaya çıkan bir endişedir. Suada, uğradığı istismara engel olamadığı için artık kendisini eskisi gibi saf ve temiz hissetmediğinden Tarık'ın aşkına layık bir kadın olamayacağını düşünmektedir. Halbuki savaş mağduru olan Suada ve diğer Boşnak kadınlarının Boşnak ve kadın olmaktan başka hiçbir suçları yoktur. Savaşın beraberinde getirdiği sistematik tecavüzlerle kadını yok etme pratiği ve kadının maruz kaldığı tecavüz sonrası toplumda göreceği dışlanma kaygısı yine ataerkil toplumun yarattığı kadın rolü ile doğrudan ilişki içindedir. (Delić-Avdibegović, 2015).

Bütün bu örneklerde görüldüğü gibi kimi tecavüz vakaları yalnızca kadının bedeni üzerinden Boşnak soyuna maddi bir zarar vermek için vuku bulmuştur. Başka bir deyişle kadın bedeni araçsallaştırılarak soykırım hedeflerinden biri olan Boşnak soyuna uzun vadede hasar verme amacı güdülmüştür. Bu araçsallaştırmanın sebebi ise kadına yüklenen annelik rolünün toplum tarafından kutsanması sonucunda ortaya çıkmıştır.

Boşnak kadınlarının bu kadar yoğun tecavüze uğramasının diğer bir sebebi ise Sırp'ların Boşnaklara sosyal boyutta zarar vermek istemesidir. Zira ataerkil toplum düzeninde kadın, erkeğin mülkiyeti şeklinde algılanmakta ve bu fikrin sonucunda kadının düşmandan kollanması erkeğin topluma karşı yüklendiği bir görev olarak görülmektedir (Brownmiller, 1975, s. 16). Sırp'lar da aynı ataerkil düzenin bir parçası olmalarından dolayı Boşnak kadınları Boşnak erkeklerin ellerinden gasp ederek Boşnakları erkeklik düzleminde aşağılamak ve kendi iktidarlarını bu alanda da kabul ettirmek için Boşnak kadınlara tecavüz etmişlerdir.

Vukadin Suada'yı esir aldığı anda sorduğu ilk soru Tarık'ı kastederek "*O baliya⁹ çocukla hâlâ sevgili misin?*" olmuştur. Bu soruda Vukadin'in hâlâ Suada tarafından reddedilmesi unutamadığı anlaşılmaktadır. Suada, Tarık ile sözlendiklerini söyleyince Vukadin'in tepkisi Suada'nın bedeni üzerinden Tarık'a erkeklik iktidarını kabul ettirmek amacı taşımaktadır. Zira erkeklerin kadının bedeni üzerinden mülkiyet mücadelesi vermesi ataerkil toplumun en eski ritüellerinden bir tanesidir: "*Sanki bedeni cansızlaştı, bakışları buz kesti. 'O gün de kafama vida gibi takılmıştın, bugün de,' dedi ayağa kalkarken. 'Artık*

⁹ Kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte günümüzde Boşnak toplumunu aşağılamak için kullanılan bir tür hakarettir.

kalbinin yeni sahibi benim. Yok yok, yanlış söyledim. Artık şu esir bedeninin yeni sahibi benim.' (Akyüz, 2021, s. 171).

Görüldüğü gibi erkeğin kadın üzerindeki mülkiyet hakkı Sırp erkekleri tarafından da kabul gören bir yaklaşımdır. Zira Vukadin "*bedeninin sahibi benim*" demek yerine "*bedeninin 'yeni' sahibi benim*" demeyi tercih etmiştir. Anlaşılan o ki toplumda yerleşmiş olan ataerkil anlayış, Vukadin'in kadın-erkek arasındaki ilişkiyi bir çeşit mülkiyet ilişkisi şeklinde algılamasına sebep olmaktadır. Bu nedenle Suada, Vukadin için bir zamanlar düşmana aitken artık savaş sırasında aidiyeti ele geçirilmiş bir ganimetten başka bir şey değildir.

Sırplar, Boşnak kadınlarına ailelerinin önünde tecavüz etme yöntemine sık sık başvurmuşlardır (Kuran, 2003). Bu yöntemin amacı ise hegemonik erkeklik tanımıyla açıklanabilmektedir. Hegemonik erkeklik, Connell tarafından erkeklerin toplum içerisinde birbirlerine üstünlük kurma yarışı olarak tanımlanmaktadır (Connell-Messerschmidt, 2005). Toplumda kadın-erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliği aynı şekilde bazı erkekler arasında da cereyan etmektedir. Bu bağlamda güçlü erkekler daha zayıf olan erkeklerden her anlamda üstün olduklarını her fırsatta kanıtlama eğilimi göstermektedirler. Bu mücadele sırasında da erkekler arasında bir hiyerarşik düzen ortaya çıkmaktadır. Böylece söz konusu mücadele, Sırp erkeklerinin Boşnak kadınlarına özellikle Boşnak erkeklerinin gözleri önünde tecavüz etmelerine sebep olan motivasyonlardan biri hâline gelmiştir. Zira amaç, kadın bedeninin erkeklerin mülkiyetinde olduğu tahayyül edilen ataerkil bir düzende korumakla mükellef oldukları kadınları olabilecek en vahşi biçimde kullanarak Sırp erkeğinin Boşnak erkeğine onlardan her anlamda üstün olduklarının mesajını verme çabasıdır.

"Vukadin babamın yanına geldi. 'Şimdi senin aile şerefini beş paralık edeceğim ihtiyar,' diye kükredi. 'Pis bir Müslümanın alınına kara leke süreceğim. Seni kızlarının yanında utandıracağım.' (...) *'Yapmayın,' diye bağırdı Ayşe ablama ağlarken. (...) 'Sakin gözlerini kaçırma,' dedi. 'Bu heyecanlı anın her saniyesini büyük bir zevkle izleyeceksin.'* Canavar asker o sırada *ablama sahip olurken diğerleri de votka içip hep bir ağızdan şarkı söylüyorlardı. (...) Herkes bir anda sustu. Ayşe ablama tecavüz eden Çetnik pantolonunu yukarı doğru çekiyordu ki, 'Pantolonu çekme, yanıma o şekilde gel,' dedi Vukadin. (...) Mumu Çetnik'in cinsel organına yaklaştırdı. 'Bak,' dedi gülerek babama. 'Şu gördüğün şey canlı bir Çetnik organı. (...) Seni az önce küçük düşürüp ruhunu öldürdüm.' Babam sonunda dayanamayıp acıdan bayılıverdi."* (Akyüz, 2021, s. 176-177).

Yazar, yukarıdaki bölümde hegemonik erkeklik mücadelesinin en açık örneklerinden birini okuyucuya sunmaktadır. Zira Vukadin Sırpların erkeklik iktidarının Suada'nın babası üzerinden bütün Boşnaklara kanıtlama gayretine girmiştir. Erkek egemen düzenin sıradan ortamında babanın sorumluluğu altın-

da olan bakire kadınların ırzlarına geçilmesi kadının ataerkil toplumda kültürel olarak temsil ettiği *namus* kavramı ile ilintilidir (Farwell, 2004). Sırpların tecavüz yolu ile Boşnak erkekleri üzerinde erkeklik hegemonyası kurma çabası kadının hunharca kullanılması sonucunu doğurmuştur. Böylece bu çekişmede edilgen bir pozisyonda kalmakla birlikte kadın, erkekler arasındaki mücadelede en çok zarar gören taraf olmuştur.

Toplumda kadını korumakla yükümlü olan erkeği aşağılamak için bir başka yöntem olarak Müslüman bir erkeği Müslüman bir kadına tecavüz etmeye zorlamak da başvurulan yollardan biridir (Doni-Valentini, 1994, s. 74):

“Vukadin çıplak adamın yanına geldi. ‘İsmin ne?’ diye sordu. ‘İbrahim,’ dedi adam kısık bir sesle. (...) ‘Şimdi,’ dedi Vukadin. ‘Bu kadının üzerine yat ve onunla seks yap.’ ‘Bize merhamet gösterin,’ dedi adam ağlarken. ‘Yap, yap, yap...’ diye Çetnikler hep bir ağızdan tempo tutmaya başladılar. (...) ‘Ya şimdi bu kadını becerirsin ya da şurada beynini dağıtırim.’ Sözlerle ifade edilemeyecek üç-beş dakikalık ıstıraptan sonra adamı kadının üzerinden kaldırdılar. ‘Pis Müslüman,’ dedi Vukadin, adama tekme tokat girişirken. ‘Seks yapmayı bile beceremiyorsunuz. Şimdi Karadağlı bir Ortodoksun Müslüman bir kadınla nasıl seviştiğini kendi gözlerinle göreceksin.’ Uzun sakallı, ince yüzlü Çetnik bir hışımla kemerini çözdü. Sonra da yerdeki kadının üzerine yattı. (...) Çetnik, kadının üzerinden gülererek kalktı. ‘Şimdi seni Sırp ve Ortodoks yaptım.’ dedi. (...) Bu kadın bir zamanlar pembe yanaklı, toparlak yüzlü Edina ablamdan başkası değildi.” (Akyüz, 2021, s. 205-206).

Örnekteki hadise Sırp erkeğinin elinden gelen her anlamda Boşnak erkeğini aşağılamak için tasarlanmış bir tecavüz yöntemidir (Diken-Lausten, 2005, s. 122). Müslüman bir erkek olan İbrahim, kendi milletinden olan bir kadına tecavüz etmeye zorlanarak iktidarın tamamen Sırp erkeğinin elinde olduğunu kabullenmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine cinsel yönden yetersiz olduğu vurgulanarak bir Sırp erkeğinin Müslüman bir kadına sahip olmasını izlemek zorunda kalan İbrahim, ataerkil toplumun kendisine verdiği bütün haklar elinden alınmış ve dahil olduğu topluma karşı erkeklik görevini yerine getirememiş olmanın verdiği utançla öldürülmüştür. Bununla beraber bu süreç içerisinde ablasının tecavüze uğramasını izleyen Suada ise yine kadının ve ailesinin onurunun ayaklar altına alınmasının bir başka çeşidiyle karşı karşıya bırakılmıştır.

Hegemonik erkeklik, kadına yönelik takındığı dışlayıcı tavrı öteki erkekler için de sergilemektedir. Bu bakış açısına göre Boşnak erkekleri, erkekler arasındaki bu güç mücadelesini kaybetmişler ve Sırp erkekleri tarafından ikincil konuma itilmişlerdir. Fakat bu hiyerarşik düzenin pratik sonuçları, kadın bedeninin söz konusu erkeklik mücadelesine sahne olması şeklinde tezahür etmiştir. Başka bir deyişle kadınlar, erkekler arasındaki mücadeleye dahil edilmez iken bu mücadelenin yürütüldüğü düzlem olarak kabul edilmiştir.

Kitlesel tecavüz pratiği, Müslüman Boşnaklara yönelik yürütülen etnik temizlik faaliyetlerinin başarıya ulaşması için kullanılmıştır. Bu faaliyetlerin sonucunda işgal altındaki bölgelerde Sırp kuvvetlerine karşı bir korku havası yaratılmış ve Müslümanların yerlerinden edilmesi sağlanmıştır. Söz konusu korku sayesinde bölgedeki Müslüman nüfusun azalmasının yanında işgale karşı oluşması muhtemel direniş hareketlerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Gottschall, 2004, s. 131). Böylece savaş tecavüzünün askerî yönden ortaya çıkardığı sonuçlar, Sırp kuvvetlerinin işgallerini kolaylaştırmıştır.

“Arkan’ın Kaplanları’nın¹⁰ yanı sıra, aralarında Mirko Joviç¹¹ önderliğindeki Beyaz Kartallar¹² ve Şeşely’in Çetnikleri¹³ zaman kaybetmeden işe koyulmuşlardı. Bu paramiliter kuvvetler yıkılan evlere tek tek girmişler, korkularından kaçıp ormana saklanan Boşnakları bir bir ele geçirmişlerdi. Genç erkeklerin tümünü orada kurşuna dizmişler; daha sonra da kadınların ve genç kızların ırzlarına geçmişlerdi. Bölgeden canhıraş bir şekilde kaçan yaşlıların da evlerinden hiçbir şey almalarına izin verilmemişti. (...) ‘Sırplar şimdi de etnik temizliğe başladılar baba,’ dedim buz gibi bir sesle.” (Akyüz, 2021, s. 136-137).

Toplu tecavüz ve kıyım, sivil halkı sindirmek veya bulunduğu yerden etmek için kullanmak insanlığın varlığından beri kullanılagelen bir savaş metodu olmuştur (Gottschall, 2004, s. 130). Bu sebeple Sırplar Bosna’da ele geçirmek istedikleri toprakları Müslümanlardan arındırmak için halkı o bölgelerden kaçırmak ve kalanları da ortadan kaldırmak için büyük katliamlara ve tecavüzlere girişmişlerdir. Böylece savaştan önce Bosna’da azınlık konumunda olan Bosnalı Sırplar, savaştan sonra Boşnaklardan arındırdıkları topraklara kolayca yerleşebilme planları yapmışlardır (Kovalovska, 1997, s. 933). *“Milyevina’da esir tutulduğum ev aslında Müslüman bir Boşnak’ın eviydi. Evin sahibinin soyadı da Karaman’dı. (...) Savaş başladığı zaman bu evde yaşayan aile Çetniklerin saldırısına uğramış, sonra da yıllardır yaşadıkları evi terk etmek*

¹⁰ Bosna Savaşı sırasında daha çok “Arkan” adı ile bilinen Jelyko Rajnatoviç tarafından kurulan Sırp paramiliter örgütüdür. 1991-1995 yılları arasında aktif olan grup, Bosna’da işlenen savaş suçlarından sorumlu tutulmaktadır.

¹¹ Sırp siyasetçi. Bosna Savaşı’na gönüllü olarak katılmış ve savaş suçları işleyen paramiliter gruplara önderlik etmiştir. Tamamen Ortodokslardan oluşan bir Sırbistan kurma hayali ile bilinmektedir.

¹² Bosna Savaşı’nda Mirko Joviç’in liderliğinde faaliyet gösteren paramiliter grup. Adını Sırpların ulusal sembolü olan beyaz kartaldan alan örgüt, aynı zamanda “İntikamcılar” olarak da tanınmaktadır. Müslüman Boşnaklara yönelik işlenen savaş suçlarında aktif rol almıştır.

¹³ Voyislav Şeşely, Sırp siyasetçi ve hüküm giymiş bir savaş suçlusudur. Bosna Savaşı sırasında Çetniklerin lideridir. Şeşely, bu unvanı İkinci Dünya Savaşı yıllarında varlık gösteren Çetniklerin liderliğini yapmış Momçilo Cuciç’in kendisinden almıştır.

zorunda kalmışlardı. Şimdi bu eve Sırplar, Karaman'ın Genelevi adını takmışlardı.” (Akyüz, 2021, s. 191).

Müslüman Boşnak nüfusa ait özel mülkiyetin ve kültürel alanların tahrip edilmesi etnik temizliğin bir aşaması olarak görülmektedir (Oddie, 2012). Zira etnik temizlik politikalarında amaç, her şeyiyle tamamen homojen bir bölge yaratmaktır (Kovalovska, 1997, s. 933). Bu bağlamda istenmeyen nüfusu bölgeden sürmek veya yok etmek yeterli gelmeyip istenmeyen kültüre ait olan bütün izler de silinmek istenmektedir. Yukarıdaki örnekte Müslüman bir Boşnak aileye ait olduğu bilinen ev, bir çeşit geneleve dönüştürülerek Müslüman değerlerin aşağılanması amaçlanmıştır. Bu aşağılama da yine savaş ortamında kadına yönelik gösterilen cinsel agresyon ile ilişkilendirilmiştir.

Romanın son bölümünde Suada, takasa tabi tutulup Saraybosna'ya dönmüş ve burada savaş sırasında yaşadığı travma sebebiyle tedavi görmeye başlamıştır. Suada, içinde bulunduğu yoğun suçluluk ve kirlenmişlik duygusu sebebiyle tedavinin bir fayda getireceğinden şüphelidir. Zira yaşadıklarından sonra artık normal bir hayat yaşayabileceğini düşünmemektedir: “*Utaç hissım onu düşünmeme ve aramama engel oluyor; dedim içim sızlarken. (...) Omuzlarımı silktilim. 'Sen beni anlamıyorsun, ' diye çıktım. 'Kirlenmiş bir bedeni hangi erkek ister? Beni bu halimle hangi erkek kabul eder? Söyle bana sen Tarık'ın yerinde olsaydın beni eskisi gibi sevebilir miydin?*” (Akyüz, 2021, s. 273).

Görüldüğü gibi Suada, esaretten kurtulmuş olsa da savaşın sebep olduğu yıkımı kabullenememektedir. Bu kabullenemeyişin altında ise Tarık'ın tecavüze uğradığı için Suada'yı artık istemeyeceği endişesi vardır. Ataerkil toplumun öğretilerine sıkı sıkıya bağlı olarak yetişmiş olan Suada, kendi varoluşuna yönelik gerçekleştirilen savaş tecavüzünün acısını Tarık'a layık olamama endişesi üzerinden yaşamak zorunda kalmıştır.

Suada, zaman içerisinde çevresindeki insanların yardımlarıyla yavaş yavaş iyileşmeye başlamıştır. Hikâyenin sonunda on senelik bir zaman atlamasından sonra görülmektedir ki Tarık savaşta bacaklarını kaybetmiş bir gazi olarak Suada'yla tekrar kavuşmuştur ve çift, Almir isimli bir erkek çocuk ile İsveç'e yerleşmişlerdir (Akyüz, 2021, s. 300).

Sonuç

Bu çalışma, bir edebî eserin bağlamında savaş tecavüzü olgusuna yönelik bir inceleme ortaya koymuştur. Üzerine çalışılan İncir Kuşları romanı Bosna Savaşı'nı ele alan bir roman olup odak noktasına tecavüz kamplarında esir tutulmuş Müslüman Boşnak bir kadının hikâyesini almaktadır. Günümüzde savaş tecavüzü suçunun dünya kamuoyu tarafından dikkate alınmasının da Bosna Savaşı sırasında gerçekleştiği düşünülecek olursa mevzubahis eserin

savaş tecavüzü kavramının edebiyattaki yansımalarını tahlil etmek için oldukça verimli bir inceleme konusu olduğu anlaşılacaktır.

Çalışmada öncelikle savaş tecavüzünü araştırmaya yönelik kullanılan teoriler aktarılmıştır. Daha sonra inceleme materyali olan roman, bu teoriler ışığında çözümlenmiş ve irdelenmiştir. Çözümlemenin sonunda ortaya çıkmıştır ki bu romanda işlenen savaş tecavüzü yaklaşımı yoğunlukla tecavüzün sosyokültürel sebeplerine odaklanmaktadır.

Annelik görevi ve buna bağlı olarak kadına yüklenen hem kültürel hem de fiziksel olarak toplumu yeniden üretme sorumluluğu, kadınların savaş döneminde tecavüzlerin hedefi olmalarına sebep olmaktadır. Zira verilen örneklerde de görüldüğü gibi savaşta kadınlara tecavüz etmenin en önemli motivasyonlarından biri tecavüz mağduru kadınları zorla hamile bırakarak düşman topluma nesiller boyu sürecek bir zarar verme amacı izlenmiştir. Bosna Savaşı bağlamında bu zarar; tecavüz sonucunda doğan çocukların terk edilmeleri ve toplum tarafından dışlanmaları, kadınların yaşadıkları travmalar sebebi ile normal hayata entegre olamamaları ve buna bağlı olarak kadınların toplumun ihtiyaçlarına uygun sağlıklı bireyler yetiştiremeyecek duruma düşmeleri şeklinde tezahür etmiştir. Nitekim bütün bu sonuçların örneklerini temsil eden kişi ve olayları romanda görmek mümkündür.

Ataerkil toplum düzeninde savaş tecavüzü, erkekler arasında yaşanan iktidar mücadelesinin kadın bedeni üzerinden yürütülmesine sebep olan bir pratik olarak tezahür etmektedir. Başka bir deyişle savaş tecavüzü sırasında amaç, tecavüz eyleminin kendisinin çok ötesindedir. Bu noktada asıl amaç, birbiri arasında çatışan iki erkek grubundan üstün gelenin zayıf düşene bir çeşit mesaj vermek ve böylece tahakkümünü akla gelecek her alanda kabul ettirmektir. Erkekler arasında cereyan eden bütün sürecin dışında bırakılan kadın, bedeni üzerinden araçsallaştırılarak iradesi dışında kullanılmaktadır. Hikâye boyunca Boşnak erkeklerinin aşağılanması üzerinden aktarılan bu yaklaşım sebebi ile kadınlar, Boşnak erkekleri ile ilişkiye zorlanma veya erkek akrabaları önünde tecavüze uğrama gibi işkence yöntemlerinin kurbanı olmuşlardır.

Savaş tecavüzü, savaş ortamında uygulanmak istenen etnik temizlik politikalarının bir aşaması olarak da kullanılmıştır. Bosna Savaşı sırasında Sırp paramiliter örgütler, göç veya kıyım yoluyla bölgedeki Müslüman Boşnak nüfusu azaltmak amacıyla hareket etmişlerdir. Bu amaçla ilintili olarak savaş tecavüzü, Bosna'daki Müslümanları sindirmek ve bölgede oluşması muhtemel yerel direnişleri kırmak için bir terör vasıtası olarak tercih edilmiştir. Nitekim canı ve namusu için korkuya kapılan Müslümanlar Boşnaklar, Sırp vahşetinin eline düşmemek için evlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Böylece Sırp, işgal bölgelerini rahatça genişletmek ve bu bölgelerdeki İslami unsurları yok

ederek bölgedeki Müslüman Boşnak izini tamamen silmek için faaliyet yürütme planları yapmışlardır.

Savaş tecavüzünün ortaya çıkış sebeplerine odaklanan bu inceleme sonucunda, Bosna Savaşı sırasında Sırpların Müslüman Boşnaklara yönelik ırkçı ideolojilerinin yanında ataerkil düzenin tayin ettiği toplumsal cinsiyet rollerinin de kadınların sistematik savaş tecavüzlerine maruz kalmasına yol açan faktörlerden biri olduğu savunulmuştur.

Kaynakça

- Akyüz, S. (2021). *İncir Kuşları*. İstanbul: Alfa.
- Alp, İ. (2011). 1990'larda Yugoslavya ve Bosna-Hersek. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-50.
- Alp, İ. (2017). Srebrenitsa Soykırımı. *Avrasya Etüdlere*, 52(2), 153-197.
- Avramovic, S. (2001). Understanding Secularism in a Post-Communist State: The Case of Serbia. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1(4), 511-523.
- Bergoffen, D. (2019). The Genocidal Politics of Rape, Shame, and Disgust. S. Danielsson (Ed.) içinde, *War and Sexual Violence: New Perspectives in a New Era* (s. 15-34). Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh.
- Bougarel, X. (2003). Islam and Politics in the Post-Communist Balkans (1990-2000). D. Keridis; C. Perry (Ed.), *New Approaches to Balkan Studies* (s. 345-360). Brassey's.
- Brownmiller, S. (1975). *Against Our Will*. New York: Ballantine Books.
- Connell, R.; Messerschmidt, J. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society*, 19(6), 829-859.
- Davis, N. Y. (1997). *Cinsiyet ve Millet* (A. Bektaş, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Delić, A.; Avdibegović, E. (2015). Shame and Silence in the Aftermath of War Rape in Bosnia and Herzegovina: 22 Years Later. Glaesmer H, Lee S (Eds.), *Interdisciplinary Perspectives on Children Born of War: From World War II to Current Conflict Settings*. Hannover.
- Diken, B.; Lausten, C. B. (2005). Becoming Abject: Rape as a Weapon of War. *Body & Society*, 11(1), 111-128.
- Doni, E.; Valentini, C. (1994). *Etnik Tecavüz* (S. Tutan, Çev.). İstanbul: Real.
- Farwell, N. (2004). War Rape: New Conceptualizations and Responses. *Affilia*, 19(4), 389-403.
- Gottschall, J. (2004). Explaining Wartime Rape. *Journal of Sex Research*, 41(2), 129-136.

- Hamzaoğlu, M.; Konuralp, E. (2019). Geleneksel Toplumlarda Namus Olgusu ve Namus Cinayeti: Türkiye Örneği. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(18), 51-65.
- Jovic, D. (2001). The Disintegration of Yugoslavia: A Critical Review of Explanatory Approaches. *European Journal of Social Theory*, 4(1), 101-120.
- Kamberović, H. (2021). Yugoslavya'da Bosna Hersek. H. Demir (Ed.), *Yugoslavya Tarihi (1918-1991)* (M. Rahte, Çev., s. 125-142). Ankara: Nobel.
- Karaman, E. D.; Doğan, N. (2018). Annelik Rolü Üzerine: Kadının Annelik Kimliği Üzerinden Tahakküm Altına Alınması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 1475-1496.
- Kovalovska, A. (1997). Rape of Muslim Women in Wartime Bosnia. *ILSA Journal of International & Comparative Law*, 3(3), 931-945.
- Kuran, İ. (2003). Gender-Based Violence in Bosnia: A Review Study. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 11(35), 1064-1077.
- Littlewood, R. (1997). Military Rape. *Anthropology Today*, 13(2), 7-16.
- Oddie, M. (2012). The Relationship of Religion and Ethnic Nationalism in Bosnia-Herzegovina. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 32(1), 34-42.
- Pavlović, M. (2012). Kosovo Under Autonomy (1974-1990). *Confronting the Yugoslavian Controversies: A Scholars' Initiative* (s. 49-79). Indiana: Purdue University Press.
- Roch, M. (1995). Forced Displacement in the Former Yugoslavia: A Crime Under International Law. *Dickinson Journal of International Law*, 14(1), 1-29.
- Salzman, T. (1998). Rape Camps as a Means of Ethnic Cleansing: Religious, Cultural, and Ethical Responses to Rape Victims in the Former Yugoslavia. *Human Rights Quarterly*, 20(2), 348-378.
- Seifer, R. (1996). The Second Front: The Logic of Sexual Violence in Wars. *Women's Studies International Forum*, 19(1-2), 35-43.
- Sekulic, D., Massey, G.; Hodson, R. (1994). Who Were the Yugoslavs? Failed Sources of a Common Identity in the Former Yugoslavia. *American Sociological Review*, 59(1), 83-97.
- Snyder, C., Gabbard, W., May, D.; Zulcic, N. (2006). On the Battleground of Women's Bodies: Mass Rape in Bosnia-Herzegovina. *Affila*, 21(2), 184-195.

- Tabeau, E.; Bijak, J. (2005). War-related Deaths in the 1992-1995 Armed Conflicts in Bosnia and Herzegovina: A Critique of Previous Estimates and Recent Results. *Europeana Journal of Population*, (21), 187-215.
- Thornhill, R.; Palmer, C. (2000). *A Natural History of Rape*. Cambridge: The MIT Press.
- Wachtel, A.; Bennet, C. (2012). The Dissolution of Yugoslavia. *Confronting the Yugoslavian Controversies: A Scholars' Initiative* (s. 13-47). Indiana: Purdue University Press.
- Wrabetz, J. D. (2007). Children Born of War Rape in Bosnia-Herzegovina and the Convention on the Rights of the Child. C. Carpenter (Ed.) içinde, *Born of War: Protecting Children of Sexual Violence Survivors in Conflict Zones* (s. 21-39). Bloomfield: Kumarian.